

POPULARNONAUKOWE STRESZCZENIE PROJEKTU: Urbanizacja pogranicza. Komparatystyka rozwoju miast i krajobrazu miejskiego w Prusach, Inflantach i Irlandii w XII-XIV wieku.

W roku 1171 król Anglii Henryk II nadał „swoim ludziom z Brystolu” miasto Dublin; dokument ów powtórzył już w 1192 roku Pan Irlandii, książę Jan, nadając mieszkańcom wiele praw i wolności. W roku 1225 legat papieski Wilhelm z Modeny zdecydował się przyznać niemieckim mieszkańcom Rygi przywilej, w myśl którego mogli oni kierować się w życiu komunalnym prawem miasta Wisby. Natomiast w 1233 roku chętni do osiedlenia się w pierwszych pruskich miastach, Chełmnie i Toruniu, otrzymali przywilej chełmiński, wzorowany na prawie Magdeburga. Krótko mówiąc – na przełomie XII i XIII w. na dwóch krańcach Europy pojawiają się nowi osadnicy, nowe władze oraz całkowicie nowe sposoby organizacji społecznej – miasta z prawami miejskimi, miasta lokacyjne.

Nie są to jedyne przesłanki prowokujące do dokonania porównania procesów urbanizacyjnych w Irlandii, Prusach i Inflantach. Przede wszystkim, prócz braku autochtonicznej kultury miejskiej znanej z „serca” Europy, wraz z fenomenem miasta lokacyjnego, do żadnego z tych regionów nie dotarły wojska rzymskie w starożytności. Aż do pojawienia się w tamtych regionach nowych władz i ludzi, niewielkie wpływy miał tam rzymski Kościół. Te wspólne cechy pozwalają na określenie owych trzech regionów mianem średniowiecznych terenów pogranicznych. W 1985 roku w tomie pod redakcją Howarda B. Clarke’a i A. Simms, *The Comparative History of urban origins in non-Roman Europe: Ireland, Wales, Denmark, Germany, Poland and Russia from the 9th to the 13th century* wyrażono postulat dokonania komparatystyki rozwoju miast i krajobrazu miejskiego w średniowieczu na terytoriach tego rodzaju. Jako że ten postulat badawczy nie został do tej pory zrealizowany, zamiar podjęcia go przedstawia niniejszy projekt.

Zasadniczym celem projektu jest ustalenie jak wyglądała urbanizacja i wczesny rozwój miast w Prusach, Inflantach i Irlandii w warunkach podboju i kolonizacji – a następnie skorelowanie wyników w oparciu o tezę, iż zjawiska zakładania i funkcjonowanie miast lokacyjnych w owych trzech regionach można rozpatrywać w skali uniwersalnej, nie zaś wyłącznie lokalnej. W tym celu należy przeprowadzić badanie wszelkich przejawów fenomenu miasta lokacyjnego: zarówno aspektów publiczno-prawnych, społecznych, kulturowych i przestrzennych, jak również funkcjonowania miasta w ramach sieci osadniczej, jego relacji z zapleczem wiejskim oraz pełnienia pozycji centrum władzy, kultury i gospodarki w stosunku do prowincji.

W starszych publikacjach traktowano już miasto lokacyjne jako narzędzie podboju i terytorializacji. Na obszarze badań miast pruskich, inflanckich i irlandzkich dominowała przez wiele lat perspektywa zdobywców: obszar nadbałtycki rozpatrywano z perspektywy *Deutsche Ostsiedlung*, jak i *Drang nach Osten*, a irlandzki – jako pole działania angielskich lordów i ich bardziej „zaawansowanych cywilizacyjnie” rozwiązań. Tymczasem, projekt proponuje odwrót od tego typu jednostronnej analizy; odejście od przeświadczenia, że niezmienny model miasta był zaszczerpiany na nowych terytoriach na rzecz uwydatnienia możliwości przekształcania tego modelu pod wpływem zastanych warunków. W ten sposób projekt stanie się przyczynkiem do badań żywotności modelu miasta lokacyjnego w Europie. Nawiązuje też do najnowszych badań nad średniowiecznymi terytoriami pogranicznymi. Ma on zatem na celu zaprezentowanie fenomenu lokacyjnego miasta pogranicza.

Badania zostaną poprowadzone przy wykorzystaniu źródeł normatywnych i kartograficznych, z zastosowaniem podejścia komparatystycznego i strukturalnego oraz metodologii M.P. Conzena „town-plan analysis”. Projekt zakończy się pracą doktorską, która w zamierzeniu ma prezentować komparatystykę powstawania i rozwoju miast w trzech regionach pogranicznych na wszystkich wyszczególnionych powyżej płaszczyznach ich funkcjonowania.